

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

УДК 330.131.5

Філь А.О., студентка 4 курсу
факультету економіки і права
ХНЕУ ім. С. Кузнеця,

На сьогоднішній день перспективні проблеми підвищення ефективності мають особливе значення для України, де відбуваються великомасштабні і глибинні процеси подолання економічної й управлінської криз, перехід до системи ринкових відносин. Підвищення ефективності підприємств є одним з основних питань у період переходу до ринкових відносин. Від вирішення цієї проблеми залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність його продукції на ринку.

Здатність підприємства досягати поставлених цілей є однією з передумов його успішної діяльності. Для визначення успішності або недосконалості діяльності підприємства, виникає необхідність у використанні узагальнюючої категорії, яка б змогла її охарактеризувати. Зазвичай в якості такої категорії використовується поняття «ефективність». Економічна ефективність є складною категорією економічної науки. На сьогоднішній день немає єдиної думки щодо визначення даної категорії та єдиних критеріїв, за якими вона може бути оцінена. Окрім цього існують багато думок вчених-економістів щодо ототожнювання ефективності з іншими поняттями, такими як економічність, продуктивність та результативність.

Широке коло питань, пов'язаних з дослідженнями ефективності функціонування підприємств, знайшли відображення у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких, як: Е. Долан, П. Друкер, Ф. Кене, Х. Лібенштайн, К. Макконелл, М. Мескон, В. Паретто, В. Петті, О. Рац, Д. Рікардо, С. Фішер, Д. Хан, Т. Хачатуров, А.В. Шегда, О. Шеремет, Й. Шумпетер та інші. Однак, попри існуючі дослідження, залишаються невизначеними питання щодо єдиного трактування понять, які характеризують ефективність функціонування підприємства.

Метою статті є визначення сутності категорії «ефективність» та її взаємозв'язку з іншими категоріями, які ототожнюються з нею.

Поняття ефективність є складною категорією економічної науки, що охоплює всі сфери господарської діяльності. Згідно економічного словника [1] термін ефективність (англ. efficiency, effectiveness) – це співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності самостійного суб'єкта і використаними для одержання цих результатів матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами (витратами).

На сьогоднішній день багато вчених досліджує та дає своє визначення категорії «ефективність». В економічній теорії поняття «ефективність» визначається, виходячи з поставлених цілей, як функція досягнутих результатів і витрачених на це ресурсів [2].

Економічна ефективність досить тісно пов'язана з економічним ефектом. Термін «ефект» походить від лат. effectus – виконання, дія, вплив, результат [1]. Отже ефект – це результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів.

А.В. Шегда вважає, що термін ефект має значення результату, наслідку зміни стану певного об'єкта, зумовленої дією зовнішнього або внутрішнього фактору. Якщо провести математичну аналогію, то ефект – це дельта, приріст змінної або різниця її попереднього і наступного значень. Ефект може бути як позитивним, коли зміни є корисними, так і негативним, коли зміни деструктивні, або нульовим, коли змін немає [3].

М.В. Афанасьєв, О.Б. Плоха [4] дають наступну порівняльну характеристику поняттям економічний ефект та економічна ефективність: економічна ефективність характеризує співвідношення ефекту (результату) та витрат (ресурсів), а економічний ефект характеризує результат. Це приріст будь-якої змінної (тобто різниця між її попереднім та наступним значенням).

При рівнозначності таких понять як «ефект економічної діяльності» та «результат економічної діяльності» відбувається поєднання понять «ефективність» та «результативність».

В економічній літературі одні автори ототожнюють ці поняття, інші представляють їх у вигляді взаємопов'язаних величин (явищ), що

забезпечують успішне функціонування підприємства. На їхню думку, для того, щоб бути успішним протягом довгого періоду часу, щоб вижити і досягти своїх цілей, підприємство повинно бути як ефективним, так і результативним. У свою чергу, останні розійшлися в думках з приводу того, який з показників більш повно характеризує успіх [2].

Е.Дж. Долан та П.Друкер [5] вважають за необхідне взаємопов'язувати категорії «ефективність» та «результативність». Отримана категорія відобразить можливість підприємства встановлювати цілі, які відповідають ситуації, що склалась, у внутрішньому та зовнішньому середовищі та досягати їх з мінімально можливими витратами і помилками.

Розмежування понять «ефективність» та «результативність» затверджено в ДСТУ ISO 9000:2007, де результативність (effectiveness) визначається як ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів, а ефективність (efficiency) – співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами [6].

М.Х. Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоури визначають категорію ефективність як внутрішню ефективність, економічність, яка вимірює найкраще використання ресурсів, тоді як результативність – це зовнішня ефективність, яка вимірює досягнення цілей підприємства, що відображає не тільки економічність, але і характеристики взаємин з зовнішнім середовищем [7].

Ю.В. Перевалов, І.Е. Гімаді [5] розглядають ефективність як неоднорідне поняття та пропонують розглядати її в двох аспектах – з точки зору результативності та з позиції економічності. Таким чином результативність з позиції цих економістів розглядається як ступінь досягнення поставлених цілей, але не приймаючи до уваги економічність виконання кількісних показників. Тобто поняття «ефективність» розглядається як більш повне та широкіє.

Багато авторів ототожнюють категорію «ефективність» з такими категоріями як «економічність» та «продуктивність».

Для відокремлення таких понять як «ефективність», «економічність» та «результативність» М.В. Афанасьєв, О.Б. Плоха [4]

розглядають підприємство як систему, що перетворює ресурси, які поступають на вхід системи у готову до споживання продукцію, яка є виходом системи (як системи «входу-виходу») та дають наступне формулювання даних понять:

1. Ефективність – співвідношення входу з виходом, тобто ефекту (перевищення виходу над входом) з використаними для досягнення цього ефекту ресурсами (витратами).

2. Результативність – ступінь досягнення запланованого результату, тобто співвідношення фактичного і планового виходу.

3. Економічність – ступінь економії вхідних ресурсів, використаних для досягнення результату (виходу). Економічність може бути обумовлена економією при закупі вхідних ресурсів (придбання вхідних ресурсів за цінами нижче запланованих) і економією при використанні ресурсів (використання меншої кількості ресурсів в натуральному вимірюванні, чим заплановано).

Практично задача визначення міри економічності зводиться до найбільш повного поетапного обліку витрат на управління. Тільки всеосяжний облік дає змогу оцінити дійсну економічність, як однієї зі складових частин ефективності в цілому.

В зарубіжній практиці синонімами до термінів, «результативність» та «ефективність» господарювання часто використовують термін «продуктивність» під яким розуміють співвідношення кількості продукції фірми та кількості витрат на випуск відповідної продукції [1]. Дану категорію не можна прирівнювати з ефективністю, оскільки категорія «продуктивність» не несе в собі всієї повноти категорії «ефективність».

Проаналізувавши трактування вищеперерахованих категорій, можна зробити висновок, що поняття «економічність» та «продуктивність» є складовими частинами ефективності як економічної категорії. Отже, прирівнювання будь-якого з цих понять до ефективності діяльності буде помилковим.

Після розгляду різноманітних теоретичних підходів щодо сутності категорії «ефективність» доцільно буде дати своє визначення даної категорії. Ефективність – це узагальнююча економічна категорія, що

характеризується кількісним співвідношенням між результатами виробничо-господарської діяльності підприємства і витратами використаними для досягнення цих результатів.

Таким чином, на основі аналізу наукових джерел було визначено змістовне співвідношення понять «ефективність», «результативність», «економічність» та «продуктивність». Проаналізувавши позиції різних вчених можна зробити висновок, що категорія «ефективність» найбільш повно та широко окреслює результати діяльності підприємства. Вона є величиною, що включає в себе багато критеріїв, кожний з яких, в свою чергу, також представляє собою складну величину. Як економічна величина ефективність дає єдину характеристику результативності господарювання.

Література

1. Завадський Й.С. Економічний словник. Наукове видання / Й.С. Завадський, Г. В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К.: Кондор. – 2007. – 358 с.
2. Левченко Ю. Г. Методичні підходи до визначення ефективності господарської діяльності підприємства / Ю. Г. Левченко, Н. А. Шекмар // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011 – №32. – С. 130-137.
3. Шегда А.В. Економіка підприємства: Підручник / А.В. Шегда, М.П. Нахаба та ін. – К.: Знання. – 2006. – 614 с.
4. Афанасьєв М.В. Економіка підприємства: Підручник / М.В. Афанасьєв, О.Б. Плоха. – Харків: ВД «ІНЖЕК». – 2013. – 664 с.
5. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий: Монография / А.Н. Тищенко, Н.А. Кизим, Я.В. Догадайло. – Х.: ИД «ИНЖЭК». – 2005. – 168 с.
6. ДСТУ ISO 9000:2007. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf
7. Мескон М. Основы менеджмента: Учебник / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело. – 2010. – 701 с.

Науковий керівник,
старший викладач

Запащук Л.В.

Опубліковано в авторській редакції